

CHARLES ANNEESSENS

1835 - 1903

BEFAAMD ORGELBOUWER

**" die orgel ist die Königinne
der Musikinstrumente"
(W.A. Mozart)**

deel 2

door Gaston IMBO.

6. ANNEESSENS EEN PRIMA VAKMAN.

Charles Anneessens was een punctueel en zeer vaardig stielman die zijn werk tot in de kleinste bijzonderheden perfect afleverde.

Hij was een modern denkend en vooruitstrevend man die graag met nieuwigheden experimenteerde en steeds naar vernieuwingen en verbeteringen zocht.

Hier volgen een **viertal nieuwigheden**:

10. Op 18 juli 1874 liet hij zijn uitvinding genaamd "**organiste**" breveteren (Ministerie Economische zaken, archief brevetten nr.35.057): "On peut sans connâitre de la musique, jouer toute sorte de musique d'orgue". Hoe kon dat ? Een kartonnen band waarop de noten in hard hout passeren tussen twee rubberen rollen brengt hefboompjes in beweging die de gepaste pijpen bedienen.

"In de gespecialiseerde literatuur wordt over het systeem dat Anneessens toepast..., nooit gehandeld" (S. Godfroid o.c.p. 26)."... een belangrijke tussenstap tussen de cilinder en de boeknotatie. Charles Anneessens ontrolt als het ware de cilinder op een kartonnen strip, zodat de beperktheid van de omvang van de cilinder komt te vervallen. Aldus speelt hij latere bouwers van automatische muzielinstrumenten een niet te onderschatten troef in handen" (S. Godfroid, o.c. p.27). Veel organisten-apparaten zal Anneessens niet gebouwd hebben want er werden er geen terug gevonden. De concurrentie met het antiphoniel systeem (brevet 1846) van de Parijzenaar Alexander Debain zal daar wel voor iets tussen zitten.

20. Op 15 maart 1879 breveteert hij een **nieuw systeem van blaasbalgbediening** bij orgels en harmoniums (Ministerie van Economische zaken, Archief brevetten, nr. 47.512). Met veel minder kracht wordt meer wind in regelmatige stroom geproduceerd.

30. In 1880, op de wereldtentoonstelling te Antwerpen, toont Anneessens een orgel met **electrische tractuur**, het eerste in België. De overbrenging van de toetsbeweging naar de pijpklep met behulp van electriciteit was reeds bekend in Amerika en in Frankrijk.

40. Anneessens bouwde als eerste in Vlaanderen een "**chamade**" (van het latijn "chamare" = roepen), een nieuw orgelspel in het orgel van het kursaal van Oostende (G. Potvlieghe in Winkler Prins voor Vlaanderen, I).

Église Paroissiale de St. Barthélemy

à GRAMMONT.

INAUGURATION PUBLIQUE

DU

G R A N D O R G U E ,

le MERCREDI, 25 JUIN, 1890,

A 3 1/2 HEURES PRÉCISES.

---

*Vous êtes invité M. _
à honorer cette solennité de votre présence.*

Pour Messieurs les Membres
du conseil de fabrique,
C. DE SMET,
Curé Doyen.

Les constructeurs de l'orgue,
CH. ANNESENS & Fils.

7. ANNEESSENS: VOOR EN TEGEN.

A. ORGEL VAN DE O.L.V.-KERK VAN KORTRIJK: 1890...

Naar aanleiding van de geplande aankoop van een groot kerkorgel door de kerkfabriek van de O.L.V.-kerk te Kortrijk, kwam Ch. Anneessens in openlijk conflict met de "manufacture d'orgues Pierre Schijven (1) & Cie" uit Brussel. Enkele jaren voordien reeds had Anneessens zijn geduchte concurrent Schijven, die oneerlijke concurrentie en pronken met andermans veren verweet, van antwoord gediend. (Ch. Anneessens: "Réclame et réalité dans la facture d'orgues" - 1894 - als antwoord op Schijven's "Notice sur le nouveau système d'orgues à dédoublement on à jeux transformatifs inventé par M.M. P. Schijven & Cie (Brussel 1884).

Anneessens brochure is niet enkel een veroordeling van het werk van Schijven maar ook een sterk pleidooi pro-domo.

In een brief dd. 6 november 1890, gericht aan het kerkbestuur van de O.L.V.-kerk, vraagt Anneessens om het orgel te mogen bouwen, en dit tegen een veel lagere prijs (17.000 fr) dan die van Schijven (20.000 fr). Maar in deze brief gaat Anneessens allesbehalve diplomatiek te werk: hij beschuldigt de tegenpartij van vals spel door behendige makelaars, misleiding van het kerkbestuur, zelfs omkoperij; hij schrijft zwart op wit dat hij valselijk tegengewerkt wordt, uit jaloersheid, door rijkbetaalde makelaars, dat de prijs van de orgels van Schijven sterk overdreven is, dat de Anneessens-orgels beter spelen en beter van geluid zijn dan die van Schijven, "daar Anneessens voor het harmoniseren der spelen meesterlijk gekend is". Als referentie verwijst Anneessens naar een paar van zijn orgels van dezelfde klasse: in Brugge, bij de Jezuiten, en in "Grammont". Verder: de opgehemelde orgels van Schijven vertonen veelvuldige gebreken (kijk maar naar het orgel in Sint-Niklaas "dat geheel in duigen valt").

Dit weinig tactvol epistel had dan toch twee gevolgen: de kerkfabriek wilde niet weten van een orgeltype als in de O.L.V.-kerk te Sint-Niklaas (door Schijven als model voor Kortrijk voorgesteld) en... Anneessens greep naast de bestelling.

Schijven leverde het orgel in februari 1892. Maar het waren de zonen van Anneessens, Oscar en Jules, die vanaf 1916 belast werden met het nazicht en het onderhoud van het door hun vader zo verguisde product van Schijven. Vermelden we nog dat Anneessens' orgels hoog geschat werden door een eminent organist en organoloog als pater Gaston Peltier, leraar aan het Jezuietencollege te Leuven. (" Le père Peltier, notre adversaire le plus acharné et le protecteur déterminé de M. Anneessens" schrijft P. Schijven in een brief dd. 21. september 1890), (zie A. Deschrevel: "Het orgelin de O.L.V.-kerk te Kortrijk" in Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Kortrijk, deel XXXI, 1959-1960, pag. 197-206).

B. IN 1885 VROEG DE KERKFABRIEK VAN DE PAROCHIEKERK ST.-SALVATOR TE GENT AAN ANNEESSENS PRIJSOPGAVE VOOR EEN NIEUW "NEO-GOTISCH ORGEL.

Het lukt Anneessens hen het vernieuwde orgel dat hij gebouwd had voor de "exposition nationale" te Antwerpen, gedateerd 1885, te verkopen. Dit orgel werd op 16 februari 1886 ingehuldigd. Organoloog P. Roose laakt Anneessens' barnumreclame en zijn handelspraktijken. Hij noemt hem een gewiekst zakenman. Verder breekt hij Anneessens' werk compleet af: nog geen tien jaar na de installatie was het elektrische derde klavier (een nieuwigheid) reeds onbespeelbaar. Veel van zijn orgels hebben gebreken en meer dan eens leverde hij knoeiwerk. Anneessens gaf nochtans tien jaar waarborg, maar dit bezorgde hem veel last, vooral in Engeland.

---

(1) Pierre Schijven: oBrussel 27.12.1827. Eerste werkman (1843) en vanaf 1851 ploegbaas bij Joseph Merklin; vanaf 1853 "société Merklin-Schütze & Cie, Paris-Bruxelles; vanaf 1858 "Société anonyme pour le fabrication de grandes orgues - Etablissement Merklin-Schütze", 1878 "Manufacture d'orgues Pierre Schijven & Cie, tot 1905.

In december 1984, in het tijdschrift "De orgelkunst" dec. 1981, pag. 3,8) veegt P. Roose nog eens de vloer met Anneessens' werk: "maar de meeste orgels van Ch. Anneessens zijn nu niet meer exemplarisch te noemen voor goede romantische orgelbouw (p. 37) en schrijver bekent eigenaar te zijn van een "voortijdig tot ruïne gedegenereerd Anneessens-orgel".

Anderzijds weze hier vermeld dat andere orgelspecialisten meer dan eens het werk van Anneessens hebben geprezen. Zo o.a. de bekende organoloog Ghislain Potvlieghe die, om maar één voorbeeld te noemen, het neogothisch Anneessens-kerkorgel van 1890 in de Jezuïetenkerk, Vlamingstraat te Brugge (nu in Moerkerke) bestempelt als een buitengewoon geslaagd voorbeeld van onze neogothiek.

8. ANNEESSENS VAARDIG MET DE PEN.

Charles Anneessens was een man die van aanpakken wist. Hij volgde de orgelbouw op de voet en zocht steeds naar verbeteringen. Hij verzorgde zijn publiciteit en pakte de concurrentie hard aan als hij meende gelijk te hebben. Verschillende keren heeft hij zijn kennis en zijn goed recht op papier gezet en in brochurevorm uitgegeven. Niet alle Anneessens-publicaties zijn bewaard gebleven. Hieronder de titels van enkele geschriften van zijn hand te raadplegen in de universiteitsbibliotheek te Gent:

- "L'orgue" (Geraardsbergen, z.d.) vermoedelijk 1880.
Een technisch geschrift over de onderdelen en de werking van een kerkorgel.
- "Réclame et réalité dans la facture d'orgues" (Zottegem 1884).
Een regelrechte aanval op P. Schijven en zijn oneerlijke praktijken en een pleidooi pro-domo.
- "Inauguration publique du grand orgue de l'église paroissiale de St. Barthélémy à Grammont" professioneel en publicitair.
- "Maison Charles Anneessens et ses fils (s.l., s.d.) rond 1895
Anneessens is in september 1893 naar Menen verhuisd. Zijn zonen hebben orgelateliers respectievelijk in Antwerpen, in Kortrijk en in Menen-Halluin.
Charles Anneessens geeft hier een overzicht van het gepresteerde werk 1865-1893 en een blik in de toekomst.
Een interessante brochure !
- "Coup d'oeil sur la facture d'orgues" (Parijs 1895).
Technisch en ook publicitair geschrift.
Anneessens analyseert de orgelbouw in het laatste kwart van de 19de eeuw. Spaart zijn lof niet voor het goede en blijvend in het werk van tijdgenoten, en vergeet ook de loftrompet niet voor eigen werk.
Zeer lezenswaard.
- "Le progrès dans la construction des grandes orgues" (s.l.,s.d.)
Geschreven en gedrukt na de bouw van de grote Engelse en Ierse orgels, dus na 1890, vermoedelijk 1900.
Geeft karakteristieken van grote orgels en verbeteringen in hun bouw (o.a. windvoorziening en tractuur).
- "Grandes orgues de la maison Anneessens - Réponse aux critiques peu bienveillante dont la maison Anneessens est l'objet" (s.l.,s.d.) ook 1900 ?
- "Rapport & certificats sur quelques orgues tubulaire pneumatiques construites par la maison Anneessens" (Tourcoing, 1902).

9. CH. ANNEESSENS IN DE GERAARDSBERGSE POLITIEK.

De wetten op het lager onderwijs (01.07.1879) en op het middelbaar onderwijs (15.06.1881) van het radicaal-liberaal ministerie Frère Orban-Van Humbeek hadden hier

een schooloorlog van nooit geziene hevigheid doen ontstaan: de strijd om "de schone ziel van 't kind" tegen de "scholen zonder God" ontaardde in haat, wrok, broodroof en baldadigheden. Malou-Jacobs-Woeste namen in september 1884 weerwraak met een nieuwe schoolwet. Op 26 oktober 1884 vormde August Beernaert een homogeen katholiek ministerie dat tien jaar aan de macht bleef (tot 17 maart 1894), bijna even lang als de recordhouder het liberaal ministerie Rogier-Frère Orban (09.11.1857 - 21-12-1867).

In maart 1884 ontstond een nationaal georganiseerde katholieke partij uit de versmelting van de "Fédération der kiesverenigingen" (1864) en de "Bond der katholieke kringen" (1868). De naam van de partij was "Fédération des cercles catholiques et des associations conservatrices" dus confessioneel en conservatief.

In 1885 werd de Belgische Werkliedenpartij (B.W.P.) opgericht. Misnoegdheid, armoede en stakingen der fabrieksarbeiders vestigde de aandacht op het **sociaal probleem**. De door de regering opgerichte arbeidscommissie in 1886 bracht vele misbruiken van werkgevers aan het licht. De eisen voor algemeen stemrecht en betere arbeidsvoorwaarden doken steeds luider op: tussen 1887 en 1894 werden enkele sociale arbeidswetten gestemd, het algemeen (meervoudig) stemrecht kwam er pas in 1893 (wet van 07.09.1893).

Scheuringen in de liberale partij (1887: doctrinair-radicalen of progressisten) en in de katholieke partij: (1893: zelfstandige Christene Volkspartij of Daensisten) brachten, samen met de socialistische partij (B.W.P.) vernieuwing in het politiek spel dat 70 jaar lang gespeeld werd met 2 partijen (katholieken confessioneel en conservatief, en liberalen doctrinair en anti-clerikaal).

Op gemeentelijk vlak werden de trillingen en de botsingen die op nationaal vlak plaats hadden zo goed mogelijk geregistreerd en gecontroleerd. Vooral de sociale spanningen van de jaren '80 en '90 lieten zich hier goed voelen.

De verkiezingen van 16 en 23 oktober 1887 (cijnskiesrecht, kiescijns 10 F. sinds 12.06.1871) zorgden opnieuw (sinds 1871 onafgebroken) voor een homogeen katholiek gemeentebestuur. De 11 leden waren allen rijke middenstanders:

- Burgemeester:	Charles De L'Arbre	bankier.
- Schepenen:	Alex Bruyneel	handelaar.
	Prosper De Clippele	rentenier.
- Leden:	Ceuterick Victor	brouwer.
	D'Hont Charles	sigarenfabrikant.
	Van Trimont August	bankier, fabrikant.
	Pieraert Désiré	apotheker.
	Delestré François	beeldhouwer.
	Van Der Snickt Victor	handelaar.
	Brocorens Edmond	geneesheer.
	Anneessens Karel	orgelbouwer.

In zijn reeds geciteerd boek "Muziekinstrumentenbouw te Geraardsbergen" schrijft S. Godfroid op pag. 23 "..... dat hij (Ch. Anneessens) van 1887 tot 1895 het ambt van schepen van Cultuur bekleedt". Dit gegeven ontleende hij aan het register der beraadslagingen van de gemeenteraad, boek 1881-1895, f.259 verso, zitting van 16.10.1887. Welnu Ch. Anneessens is nooit schepen geweest. Wat meer is en hoogst eigenaardig: hoe kan men een nieuweling reeds tot schepen aanstellen op de dag van de verkiezingen ?

De gedenksteen die bij de voltooiing van de neo-gothische restauratie van het stadhuis in de wester zijgevel (Vredestraat) werd ingemetseld vermeldt de volledige gemeenteraad, zoals hierboven, dus Anneessens als raadslid, A. Bruyneel en P. De Clippele als schepenen.

De gemeenteverkiezingen van 12.10.1890 (laatste verkiezingen met cijnskiesrecht en bij absolute meerderheid) brachten weer een homogeen katholiek gemeentebestuur, het laatste van een lange rij. Anneessens werd opnieuw als raadslid verkozen. Het nieuwe gemeentebestuur was op één naam na identiek aan het vorige: brouwer Victor Ceuterick, overleden, liet de plaats aan familielid Vincent Diericx. Misschien is het de kiesstrijd van 1889-1890 die Anneessens deed besluiten een drukkerij op te richten in 1889 (naast het stadhuis in Ninove), om kiespamfletten te kunnen drukken (in "De Schakel, weekblad voor Ninove" 30.03.1961). Immers, de "Gazette van Geraardsbergen" van Stocquart was een a-politiek annonceblad geworden, "Ridder Geraard" en zijn opvolger "Jantje Klaas" hadden het samen amper vijf jaar uitgehouden 1880-1885, en de andere katholiek-conservatieve bladen, "De Vaandrig" en "De Geraard" zullen maar na de eeuwwisseling geboren worden (resp. 1907 en 1909).

Wat er ook van zij, na korte tijd (1 jaar ?) liet Charles Anneessens de drukkerij over aan zijn jongere broer **Désiré** (1845-1930) die in 1890 het a-politieke weekblad "stad Ninove" uitgaf en het ultra katholieke "Recht en vrede", hevig anti-Daensistisch. (H. Liebaut: "Répertoire van de pers..." pag. 172,176,177).

Ch. Anneessens was anders niet zeer actief op politiek gebied. Hij was trouwens veel afwezig op de raadzittingen. Hij behield natuurlijk goede contacten met de katholieke raadsleden waarvan er drie (P. De Clippele, A. Van Trimont, Ch. D'Hont) samen met de voorzitter en neo-gotiek promotor L. Bert-De L'Arbre, de kerkraad domineerden. Anneessens had hun stem nodig om een nieuw orgel te mogen bouwen voor de Sint Bartholomeuskerk.

Op 1 september 1893 heeft Anneessens definitief Geraardsbergen verlaten en heeft zich in Menen gevestigd (R.A. Ronse, Modern gemeentearchief Geraardsbergen, nr. 1188, boek 5, pag. 188). Samen met zijn zoon Jules zal hij te Menen en te Halluin (Noord-Frankrijk) nog enkele kerkorgels bouwen.

Waarschijnlijk in verband met bouw en herstelling van kerkorgels, reist hij naar Centraal en Zuid Frankrijk. (orgels in Annecy, Béziers, Castelnaudary, Clermont-Ferrand, Grenoble, Tarbes, Cannes e.a. Hij overlijdt te Cannes in nogal duistere omstandigheden, op 2 februari 1902.

10. EEN UNICUM.

De vier generaties Anneessens hebben elk een orgel gebouwd voor de prochiekerk Sint-Pietersbanden te Torhout..

10. Het vroege Van Peteghemorgel werd in **1842** volledig omgebouwd door **Petrus Hubertus Anneessens**.

20. In **1892** leverde **Charles Anneessens** een nieuw kerkorgel dat vernield werd bij het dynamiteren van de kerktoren door de aftrekkende Duitsers op 16 oktober 1918.

30. In **1925** plaatste **Jules Anneessens** andermaal een nieuw orgel. Dit mooi instrument ging mee in de vlammen op in mei 1940, toen de kerk met Duitse bommen bestookt werd.

40. Op 5 november **1972** werd de huidige orgel, gebouwd door **Paul Anneessens** (o1917) ingewijd.(Jaarboek Houtland 1976).

DOCUMENTATIE.

- V. Van Bossuyt en Fl. Wilmotte: "Gidsboek voor de stad Geraardsbergen" (Geraardsbergen 1912).
- A. Deschrevel: "West-Vlaanderen" jg.XI, 1962, nr. 61.

- A. Deschrevel: "Het orgel in de O.L.V.-kerk in Kortrijk" in "Kon. Geschied- en Oudheidk. Kring Kortrijk" Nieuwe reeks, deel XXXI, 1959-1960, p.200,206.
- Dr. M.A. Vente: "Die Brabanter Orgel" (Amsterdam 1958, p.124,125).
- G. Moortgat: "Oude orgels in Vlaanderen" II (N.I.R., 1965), p.67.
- Ed. Grégoir: "Historique de la facture et des facteurs d'orgues" (Antwerpen 1865) pp. 92, 100, 140, 192, 200, 202.
- S. Godfroid: "De familie Hooghuys" in "Oostvlaamse Zanten" 58ste jg. nr. 1. jan.-febr. 1983, pp. 13, 15, 17, 18, 19.
- Archief v.h. kadaster, Gent, doc t 223, Geraardsbergen nr. 144.
- G. Potvlieghe in "Winkler Prins van Vlaanderen", deel I, 1972, pag. 168 e.v.
- Recensement général des industries et métiers (Brussel 1887).
- Who's who in Belgium, p.11.
- S. Godfroid: "Muziekinstrumentenbouw te Geraardsbergen van de 15de eeuw tot heden. (Geraardsbergen 1986) pag. 18-41, 68-75, 174-176.

- G. Potvlieghe: "Het historisch orgel in de Nederlanden" deel I, 1974. (passim).
- G. Potvlieghe: in "De Mixtuur" IV, 1973, nr. 11, pag. 208-213.
- Jean Martinod: "Répertoire des travaux des facteurs d'orgues du IXme siècle à nos jours (Parijs, 1970).
- A. Fauconnier en P. Roose: "Het historisch orgel in Vlaanderen" II A, II B, III A (1975, 1977, 1983).
- P. Roose: "Geschiedenis van een orgel van Ch. Anneessens: Gent, St. Salvator" in orgelkunst IV, 1981, 3-16.
- P. Roose: in "Orgelkunst" 7de jg. nr. 4 december 1984, pag. 37.
- Folder over het Anneessens-orgel v.d.St.-Bartholomeuskerk te Geraardsbergen, 1890.
- Sint-Bartholomeuskerk en haar kunstschaten (s.d., s.l. niet gepagineerd).
- Ministerie van Economische zaken. Archief der brevetten nr. 47.512.
- Anneessens reclamebrochures (zie 8. Anneessens vaardig met de pen):
  - Réclame in ...1884.
  - "Inauguration publique..." 1890.
  - "Maison Ch. Anneessens & fils" 1895.
  - "Le progrès..." 1900 ?
  - "Grandes orgues..." 1900 ?
  - "Rapports et certificats..." 1902.
- " De Schakel" Ninove 30.03.1961.
- H. Liebaut: "Repertorium van de pers in het arrondissement Aalst 1840-1914". (Leuven, Parijs 1960) p. 172-177.
- H. Verleyen: "Rondgang in de dekanale St.-Pieterskerk te Torhout" in jaarboek "Houtland" 1976
- Gesprekken met E. H. K. Anneessens, Koekelare, op 12 januari 1999.
- Archief burgerlijke stand Geraardsbergen, 1865, nr. 12.
- Rijksarchief Ronse: modern gemeentelijk archief G'bergen, nr. 1187, boek 1, blz. 47.
- Rijksarchief Ronse: modern gemeentelijk archief G'bergen, nr. 1188, boek 5, blz. 188.
- Min... Economische zaken nr. 47.512, dd. 15.03.1879.
- Min... Economische zaken nr. 35.057, dd. 18.07.1874.

Gaston IMBO.